

Predlog mera za prevenciju osipanja učenika i učenica iz obrazovnog sistema

Izdavač: Beogradska otvorena škola

Bulevar oslobođenja 177, Beograd

Telefon: +381 11 3065 800

Internet stranica: www.bos.rs

U ime izdavača: Vesna Đukić

Autorke: Sara Stamenković, Marija Milosavljević

Godina izdanja: 2025.

Ovaj dokument je izrađen uz podršku regionalnog projekta SMART Balkan – Civilno društvo za povezan Zapadni Balkan kojeg implementira Centar za promociju civilnog društva (CPCD), Center for Research and Policy Making (CRPM) i Institute for Democracy and Mediation (IDM) a finansijski podržava Ministarstvo vanjskih poslova Kraljevine Norveške. Sadržaj dokumenta je isključiva odgovornost Beogradske otvorene škole i ne odražava nužno stavove Centra za promociju civilnog društva, Center for Research and Policy Making (CRPM), Institute for Democracy and Mediation i Ministarstva vanjskih poslova Kraljevine Norveške.

Sadržaj:

O projektu „Zajedno u obrazovanju: Podrška učenicima iz ruralnih područja”	4
Uvod	5
Značaj multisektorske saradnje, edukacije i razvijanja kompetencija lokalnih aktera za prevenciju osipanja učenika iz obrazovnog sistema.....	8
Predlog mera koje se odnose na saradnju OCD i škola u prevenciji osipanja kod učenika i učenica	11
Formiranje interresorne komisije za prevenciju osipanja učenika u onim jedinicama lokalne samouprave gde je problem osipanja prepoznat.....	11
Edukacija i jačanje kapaciteta lokalnih aktera	12
Aktivnosti za učenike osnovnih i srednjih škola koji su u riziku od osipanja	13
Kampanje namenjene uključivanju šire društvene zajednice	14
Zaključak	15

O projektu „Zajedno u obrazovanju: Podrška učenicima iz ruralnih područja”

Projekat „Zajedno u obrazovanju: Podrška učenicima iz ruralnih područja” fokusiran je na razvoj mehanizama podrške za prevenciju napuštanja sistema obrazovanja među učenicima iz ruralnih područja. Projekat teži osnaživanju organizacija civilnog društva (OCD) za podršku sistemu obrazovanja u cilju stvaranja snažnijih, održivijih i dinamičnijih OCD, koje će moći da doprinesu stvaranju mirnih i inkluzivnih društava za održivi razvoj u Srbiji.

Glavne aktivnosti:

1. **Mapiranje razloga napuštanja sistema obrazovanja** - Na osnovu inputa koji su prikupljeni od škola i organizacija, BOŠ je detaljno analizirao postojeće stanje sa ciljem mapiranja ključnih izazova sa kojima se susreću učenice u ruralnim područjima.
2. **Program za izgradnju kapaciteta za saradnju OCD i škola** - Na osnovu prikupljenih i obrađenih podataka iz Analize, BOŠ je realizovao dvodnevni Program za razvoj kapaciteta OCD za saradnju sa školama u radu sa učenicima i prevenciju napuštanja sistema obrazovanja.
3. **Pilotiranje podrške OCD školama u prevenciji napuštanja sistema obrazovanja među devojkama iz ruralnih područja** - Predstavnici iz lokalnih OCD sprovedli su edukativne radionice u školama sa ciljem podrške učenicima u razvijanju znanja i veština koje će doprineti otpornosti za suočavanje sa različitim barijerama koje utiču na rizik od napuštanja školovanja.
4. **Izrada mera za održivu saradnju OCD i škola u radu sa učenicima iz ruralnih područja** - Predlog praktične politike će identifikovati ključne probleme kada je reč o razlozima napuštanja sistema obrazovanja i ulozi OCD u procesu prevencije, analizirati dobijene podatke, i predstaviti trenutni pravni okvir kao i dostupne mere podrške i primere saradnje OCD sa školskim zajednicama.

Projekat „Zajedno u obrazovanju: Podrška učenicima iz ruralnih područja” sprovodi Beogradska otvorena škola u okviru regionalnog projekta [SMART Balkan](#) - Civilno društvo za povezan Zapadni Balkan koji sprovodi Centar za promociju civilnog društva (CPCD), Center for Research and Policy Making (CRPM) i Institute for Democracy and Mediation (IDM), a finansijski podržava Ministarstvo spoljnih poslova Kraljevine Norveške.

Uvod

Pitanje prevencije osipanja učenika iz sistema obrazovanja odavno je predmet interesovanja različitih aktera, međutim, rodni aspekti ovog problema su tek poslednjih par godina predmet različitih diskusija. Ovaj društveni izazov je došao u središte pažnje prvenstveno pod uticajem politika Evropske unije u prethodnoj deceniji, iako je bio prisutan u svakodnevnoj obrazovnoj praksi u Srbiji. Reč je o složenoj društvenoj pojavi čiji uzroci leže u višeslojnoj i dugotrajnoj interakciji [različitih faktora iz neposrednog i šireg društvenog okruženja](#)¹. Iako ne postoji jedna i jedinstvena definicija osipanja učenika, u najvećem broju slučajeva pod ovim pojmom se podrazumeva **prekid školovanja pre sticanja odgovarajuće diplome ili svedočanstva**. Važno je imati u vidu da se pod time ne podrazumevaju učenici koji iz bilo kog razloga napuštaju školu i prelaze u neku drugu obrazovnu instituciju (npr. u slučaju preseljenja porodice u drugi grad ili državu). Obzirom da osipanje iz sistema obrazovanja utiče i na kasnije društvene rizike, poput rizika od siromaštva i/ili socijalne isključenosti, neophodno je raditi i na prevenciji, ali i na smanjenju efekata osipanja.

Sa druge strane, politike Evropske unije se fokusiraju na problem ranog napuštanja školovanja koje predstavlja krovni pojam za sve mlade od 18 do 24 godine koji su završili dve godine srednjoškolskog obrazovanja ili manje od toga, pa samim tim više nisu u mogućnosti da učestvuju u obrazovnim procesima.² Istraživanja i prakse ukazuju na to da posledice ovog fenomena dovode do smanjene konkurentnosti i mobilnosti mladih na tržištu rada, koji dalje dovode do socio-ekonomskih izazova kao što su siromaštvo, socijalna isključenost i marginalizacija, i ima dalekosežne i višestruke implikacije koje utiču na gotovo sve aspekte života, kako pojedinca, tako i zajednice u celini. Najčešći izazov koji se javlja kod mladih ili odraslih koji su napustili školovanje je ograničenje prilikom ulaska na tržište rada i mogućnosti odabira poslova. Osobe sa niskim obrazovnim postignućem često se suočavaju sa manjim brojem mogućnosti za zaposlenje, a dostupni poslovi uglavnom su fizički zahtevni, nestabilni, slabo plaćeni i bez socijalne sigurnosti. Pored toga, mogućnost za profesionalno napredovanje gotovo je nepostojeća, što dodatno smanjuje motivaciju za rad i lični razvoj. Ovde je važno istaći i transgeneracijski prenos obrazaca ponašanja i odnosa prema sistemu obrazovanja. Kako podaci iz istraživanja pokazuju³ deca roditelja, posebno majki, sa niskim obrazovanjem često odrastaju u okruženju koje ne podstiče učenje, što povećava rizik da i sama napuste školovanje. Na taj način se reprodukuju obrasci siromaštva i socijalne isključenosti, i dodatno se smanjuje mogućnost za prekid tog kruga. Još jedna dimenzija negativnih efekata osipanja učenika jeste nedostatak finansijske i digitalne pismenosti. U kontekstu sve veće digitalizacije svih oblasti društvenog delovanja, ovakav vid isključenosti postaje sve značajniji i izraženiji. Kako posledice ne pogađaju samo pojedinca, već i njegovu porodicu, neophodno je da društvo kroz javne politike ulaže dodatne resurse u ublažavanje negativnih efekata.

¹ Osipanje devojčica iz obrazovnog sistema, Beogradska otvorena škola, 2025.
<https://www.bos.rs/rs/publikacije/20/2133/osipanje-devojica-iz-sistema-obrazovanja-u-republici-srbiji-.html>

² Sprečavanje osipanja učenika iz obrazovnog sistema - Priručnik za škole, CEP, 2016.
www.cep.edu.rs/public/Prirucnik_zs_sprecavanje_osipanja_ucenika2.pdf, str. 19

³ Kako do školdruštvene brige – studija o efektima mera prevencije i intervencije za sprečavanje osipanja učenika iz obrazovnog sistema Republike Srbije, CEP, 2016- https://www.unicef.org/serbia/sites/unicef.org.serbia/files/2018-05/Kako_do_skole_drustvene_brige.pdf str. 42

Istraživanje koje je realizovala Beogradska otvorena škola pokazalo je da su devojčice iz romske zajednice posebno izložene riziku osipanja iz obrazovnog sistema. Ključni faktori rizika su siromaštvo i nestimulativno porodično okruženje, koje karakteriše niska prioritizacija obrazovanja i nedovoljan kulturni kapital. Naročito utiče vrednosni sistem porodice ukorenjen u patrijarhalnim normama sa unapred određenom rodnom ulogom žene koja se od detinjstva priprema za udaju. Pritom, ostaje otvoreno pitanje da li je rana udaja faktor rizika ili zapravo posledica udruženog delovanja pomenutih, kao i drugih faktora, poput nepodržavajućeg školskog okruženja i nedovoljno efektnog odgovora nadležnih institucija. Praksa ukazuje na to da često ne postoji odgovarajuća sistemska reakcija, već su mere podrške zasnovane na motivaciji pojedinaca unutar ovih institucija. Sa druge strane nije od manjeg značaja ni uzrast devojčice, kao individualni faktor rizika, imajući u vidu da se pojava rane udaje obično dešava u periodu adolescencije.

Treba istaći da postoji niz institucionalizovanih mehanizama koje osnovne i srednje škole primenjuju u svojoj praksi sprečavanja osipanja, što kroz formalizovane interne procedure, što kroz saradnju sa spoljnim akterima poput drugih institucija i OCD. Tu spadaju:

- Rana identifikacija učenika u riziku od osipanja,
- Izrada prilagođenog plana prevencije osipanja,
- Pružanje dodatne podrške učenicima u riziku u vidu dopunske nastave i/ili mentorske podrške,
- Izrada individualnog obrazovnog plana (IOP),
- Uključivanje u vannastavne aktivnosti,
- Obezbeđivanje materijalne podrške,
- Različiti oblici saradnje sa porodicom, drugim institucijama, školama i OCD.

U praksi ovi mehanizmi se sprovode bez značajnije rodne diferencijacije, ali zahvaljujući inicijativama OCD-a, primenjuju se prilagođeni postojeći mehanizmi (npr. radionice sa majkama i devojčicama, zajednička komunikacija sa institucijama i sl.) koji su posebno usmereni na izazove napuštanja obrazovanja sa kojima se suočavaju devojčice iz romske populacije.

Različiti zakonski, podzakonski i strateški dokumenti, predviđaju mere za prevenciju osipanja poput obezbeđivanja pedagoških asistenata i ličnih pratilaca za dete, razvijanja kriterijuma stipendiranja koji se odnose na socio-ekonomski status, pol ili pripadnost osetljivoj društvenoj grupi po načelima pozitivne diskriminacije. Dalje, **postoji obavezna identifikacija učenika u riziku od osipanja**, što ukazuje na potrebu za unapređivanjem kompetencija nastavnika za prepoznavanje i pružanje podrške učenicima u riziku kroz smanjenje stereotipa, predrasuda i diskriminacije, ali i pružanje adekvatne podrške učenicima. Ovo je naročito važno u situacijama gde porodice učestvuju u internim sezonskim migracijama gde je, u ovim slučajevima, zakonom predviđena mogućnost obezbeđivanja školovanja tokom privremenog boravka učenika u drugoj sredini. Zavod za vrednovanje kvaliteta obrazovanja i vaspitanja kreirao je ***Uputstvo za sprečavanje ranog napuštanja obrazovanja*** sa preporukama i predlozima mera za prevenciju osipanja. Treba naglasiti i da značajnu ulogu u prevenciji i implementaciji mera namenjenih učenicima koji su u riziku od osipanja ima Nacionalni prosvetni savet, koji ima obavezu da daje predloge za smanjenje stope osipanja, ali i da utvrđuje predloge mera za nastavak obrazovanja učenika koji su sistem obrazovanja već napustili.

Kada je u pitanju saradnja obrazovnog sistema sa civilnim sektorom u oblasti prevencije osipanja gotovo da nisu zabeležena loša iskustva, posebno u slučajevima kada škola ima prethodno iskustvo saradnje sa predstavnicima organizacija civilnog društva (OCD) u drugim oblastima. Istraživanje, praćenje i izveštavanje su uobičajene aktivnosti OCD, te je tema osipanja iz obrazovnog sistema deo širih oblasti delovanja istih. Često su to slučajevi saradnje na lokalnom nivou, gde predstavnici organizacija pružaju perspektivu o određenoj problematici koja je zasnovana na prethodnom iskustvu direktnog rada sa različitim društvenim grupama, u ovom slučaju učenicima koji su u riziku od osipanja i njihovim porodicama. Predstavnici organizacija su ti koji mogu pružiti direktan uvid u izazove koje donosi rad sa specifičnim društvenim grupama, podele prethodno iskustvo i primere dobrih praksi koje su značajne za razvijanje strategije uspostavljanja dugoročne saradnje sa različitim akterima, ali i najdelotvornijih mehanizama i pristupa za rad sa učenicima u riziku od osipanja. Značajan doprinos organizacije daju i svojom tematskom usmerenošću, čime se omogućava prilagođavanje postojećih praksi i mehanizama lokalnom kontekstu i dostupnim resursima, ali i potrebama konkretne društvene zajednice. Ovakvim pristupom, organizacije civilnog društva su u prilici da delaju tamo gde su uočeni sistemski nedostaci zvaničnih institucija. Ograničavajući faktori u radu organizacija civilnog društva su prvenstveno vremenski i finansijski limiti projektnog ciklusa, čime se održivost različitih inicijativa dovodi u pitanje.

Istraživanje koje je realizovao BOŠ je takođe pokazalo i da ne postoji saglasnost u vezi sa opravdanošću uvođenja posebnih formalizovanih mehanizama usmerenih isključivo na devojčice, već je prepoznata potreba za nešto širim rodno senzitivnim pristupom u samoj nastavi ili u okviru već postojećih drugih mehanizama s obzirom na specifične rizike s kojima se devojčice suočavaju. To dalje ukazuje da je, pored dugoročnog rada na osnaživanju samih romskih porodica i devojčica, neophodno dodatno osvešćivanje i drugih aktera u prevenciji osipanja devojčica iz sistema obrazovanja. U odnosu na ovo, preporuke za uspostavljanje održivog sistema prevencije, koji predstavljaju temelj za implementaciju javnih politika i intervencija, neophodno je da se u samoj lokalnoj samoupravi definišu adekvatne mere koje se zasnivaju na raspoloživim resursima za prevenciju osipanja i postojećem stepenu razvijenosti mehanizama podrške osetljivim društvenim grupama.

Značaj multisektorske saradnje, edukacije i razvijanja kompetencija lokalnih aktera za prevenciju osipanja učenika iz obrazovnog sistema

Jedan od ključnih preduslova za sprovođenje preventivnih mera u slučaju osipanja učenika jeste aktivno uključivanje i međusobna saradnja svih relevantnih aktera na lokalnom nivou. Povezivanje ne obuhvata samo formalnu međuinstitucionalnu saradnju, već razmenu praksi i iskustva kao i edukaciju svih učesnika u sistemu. Ova mera podrazumeva **podizanje svesti i jačanje kapaciteta ključnih aktera koji učestvuju u obrazovnom, socijalnom i lokalnom razvoju**. Mera se realizuje sa ciljem osnaživanja predstavnika jedinica lokalne samouprave (JLS), centara za socijalni rad, školskih kolektiva (nastavno i stručno osoblje), OCD, roditelja i svih zainteresovanih strana kako bi prepoznali značaj obrazovanja, ali i pratećih negativnih efekata osipanja iz sistema obrazovanja poput siromaštva i socijalne isključenosti. Edukacija i osnaživanje svih relevantnih aktera podrazumeva **informisanje, podizanje svesti, upoznavanje sa politikama i praksama i radioničarski rad** kako bi se stvorila atmosfera otvorenog dijaloga i saradnje na temu prevencije osipanja učenika, čime bi se dalje omogućili uslovi za širi društveni konsenzus o važnosti podrške obrazovnom sistemu od strane donosioca odluka, ali i ostalih činilaca poput sistema socijalne zaštite, civilnog sektora ili roditelja.

Aktivnosti koje je realizovao BOŠ kroz projekat "Zajedno u obrazovanju: Podrška učenicama iz ruralnih područja" uključile su i direktan rad sa učenicima osnovnih i srednjih škola na osnovu čega su izvedeni zaključci o tome šta učenici prepoznaju kao prepreku za ostajanje u obrazovnom sistemu, ali i na koji način percipiraju obrazovanje i rangiraju ovaj aspekt svog života za dalji razvoj i ostvarivanje svojih potencijala i ciljeva. Kroz direktan rad uključeno je više od 50 učenika iz Aleksinca, Smederevske Palanke, Velike Plane, Leskovca, Tutina, i Rekovca. Učenici su iskazali jasnu potrebu za dodatnom podrškom u donošenju odluka vezanih za obrazovanje i kasniji karijerni razvoj, pri čemu naglašavaju dileme u vezi uloge koje formalno obrazovanje ima u oblikovanju njihove budućnosti i pozicioniranja, pre svega na tržištu rada, ali i u drugim oblastima. Tokom rada, učenici su pokazali otvorenost, radoznalost i spremnost da artikuliraju svoje želje, interesovanja i ambicije, ali i potrebu za dodatnom podrškom i osećajem prihvaćenosti od svoje najbliže okoline. Podrška koju učenici dobijaju od odraslih trebalo bi da bude usmerena ka osnaživanju njihove samostalnosti i poverenja u sopstvene izbore. Ovde je posebno značajno da učenici budu osvešćeni i osnaženi da prepoznaju i koriste raspoložive resurse i sisteme podrške koji su im dostupni, uključujući vršnjačku grupu i blisko okruženje. Ovakvim pristupom neće doći samo do razvijanja i jačanja njihovog samopouzdanja i rezilijentnosti, već se doprineti stvaranju podsticajnog okruženja u kome su učenici u prilici da aktivno učestvuju u oblikovanju svog obrazovnog i profesionalnog karijernog puta, i time biti u prilici da učestvuju u oblikovanju društvene klime u kojoj će moći da se dalje razvijaju i postanu ravnopravni članovi društvene zajednice.

Pitanje rodne ravnopravnosti takođe igra značajnu ulogu u ovom procesu, koji se karakteriše specifičnim obrascima u razumevanju i doživljavanju rodni uloga među učenicima. Kod učenica je uočeno da imaju razvijenu svest o postojanju rodni stereotipa i nejednakosti, ali im, kako same ističu, nedostaje prostor i podrška da te stavove jasno izraze ili da o njima otvoreno diskutuju.

Otvaranje ovih tema kroz transparentni i inkluzivni dijalog svih aktera, koji imaju učešće i svojim aktivnostima doprinose razvoju sistema obrazovanja i blagostanja učenika, doprinelo bi osnaživanju devojčica i razvoju kritičkog mišljenja. Sa druge strane, kod dečaka je primećen otpor kada se govori o rodnoj ravnopravnosti, jer njihova interpretacija ovog pojma svodi se na favorizovanje devojčica, odnosno dolazi do poistovećivanja sa feminizmom koji doživljavaju kao pretnju tradicionalnim rodnim ulogama. Ovi uvidi ukazuju na potrebu za pažljivim, inkluzivnim i kontinuiranim pristupom o rodnoj ravnopravnosti, koji podstiče razumevanje, empatiju i međusobno poštovanje među učenicima.

U cilju kreiranja okruženja koje prepoznaje i podržava obrazovne potrebe učenika, neophodno je uključiti širu društvenu zajednicu u proces prevencije osipanja iz obrazovanja i osnaživanje učenika. Edukacija šire javnosti o značaju obrazovanja za pojedinca, kao i za zajednicu, može se sprovoditi kroz informativne i edukativne radionice, okrugle stolove i lokalne kampanje koje adresiraju teme poput prevencije osipanja, značaja intersektorske saradnje i pristupa usmerenih na dete i porodicu. Ove aktivnosti ne služe samo informisanju i edukaciji, već su usmerene i na promenu ukorenjenih praksi i stavova u zajednici, čime se direktno doprinosi jačanju lokalne mreže podrške i unapređenju dostupnih resursa za učenike. Dodatno, značajna može biti i izrada i distribucija praktičnih vodiča i informativnih materijala putem lokalnih medija, što može doprineti da šira društvena zajednica postane aktivan i odgovaran partner u stvaranju podsticajnog i inkluzivnog obrazovnog okruženja.

Uzimajući u obzir važeće zakonske odredbe u Srbiji i prakse u domenu obrazovanja, socijalne zaštite i lokalne samouprave, implementacijom mera ovakve prirode može se baviti više sektora. Osnovne i srednje škole u Srbiji ([na osnovu Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja](#)) imaju obavezu da, u slučaju prepoznavanja rizika od osipanja, preduzmu određene mere prevencije kroz saradnju sa porodicama, lokalnom zajednicom, ustanovama i organizacijama civilnog društva, sve u cilju unapređenja obrazovno-vaspitnog rada. [Zakon o socijalnoj zaštiti](#) ističe da Centri za socijalni rad učestvuju u multisektorskim timovima za podršku deci, ali i da su u delokrugu njihove nadležnosti i različite preventivne akcije na lokalnom nivou. Nacionalna akademija za javnu upravu ([Zakon o nacionalnoj akademiji za javnu upravu](#)) ima mogućnost da organizuje različite obuke za zaposlene u školama, Centrima za socijalni rad i službenicima u javnoj na temu prevencije osipanja, ali i o različitim vidovima intersektorske saradnje. Organizacije civilnog društva, u skladu sa svojom ekspertizom u domenu zaštite prava i interesa dece i mladih, mogu pružiti adekvatnu podršku za izradu metodologije za rad sa učenicima, njihovim porodicama, ali i o različitim vidovima saradnje sa svim značajnim akterima i zainteresovanim stranama. Jedinice lokalnih samouprava ([prema Zakonu o lokalnoj samoupravi](#)) su zadužene za razvoj lokalnih kapaciteta u odnosu na prepoznate potrebama za područje koje pokriva, i treba istaći da JLS ima mogućnost da pruža finansijsku podršku ([Zakon o budžetskom sistemu](#)) za različite mere koje su usmerene na obrazovanje, a imaju lokalni tip.

U cilju jačanja lokalnih kapaciteta za prevenciju osipanja učenika iz obrazovnog sistema, neophodno je uspostavljanje stalnih lokalnih mehanizama saradnje između svih relevantnih aktera. Formiranjem **lokalnih foruma** za razmenu znanja, iskustva i dobrih praksi, omogućilo bi se okupljanje predstavnika obrazovnih institucija, JLS, centara za socijalni rad, organizacija civilnog društva, ali i drugih aktera koji svojim radom mogu doprineti smanjenju broja učenika koji su u riziku ili su već napustili obrazovni sistem.

Adekvatno i pravovremeno mapiranje potreba i raspoloživih resursa je moguće sprovesti saradnjom svih aktera koji se u svom radu susreću sa učenicima koji su u riziku u osipanja. Dodatno, formiranjem ovakvih foruma lokalnog tipa za razmenu znanja, iskustava i relevantnih informacija, biće omogućeno iniciranje konkretnih lokalnih akcija i zajedničkih inicijativa, u čijem cilju je ostvarivanje najboljeg interesa učenika. Kontinuiranim aktivnostima omogućiće se usmeravanje različitih javnih politika i programa ka najugroženijim grupama učenika.

Ovakve platforme omogućile bi kontinuirani dijalog, razmenu informacija, identifikaciju izazova na terenu i zajedničko osmišljavanje strategija za prevazilaženje izazova koji utiču na osipanje učenika. Poseban značaj forumi bi imali u povezivanju civilnog sektora sa sistemom obrazovanja, socijalne zaštite i lokalne samouprave, čime bi se obezbedilo koordinisano delovanje svih službi koje dolaze u kontakt sa učenicima i njihovim porodicama, što je posebno važno u slučaju porodica i dece iz osetljivih društvenih grupa. Uspostavljanje saradnje ovakvog tipa omogućava se održiva, participativna i lokalno prilagođena saradnja koja doprinosi prevenciji osipanja učenika iz sistema obrazovanja. Dodatna vrednost lokalnog organizovanja jeste razvijanje i negovanje kulture saradnje, prevencije i rane intervencije, koja je ključna za smanjenje prvenstveno obrazovne ali i svake druge vrste nejednakosti.

Iako se osipanje učenika iz obrazovnog sistema može posmatrati kao individualni izazov za učenika ili porodicu, reč je o kompleksnom društvenom fenomenu koji proizilazi iz više različitih faktora. U skladu sa tim, mere treba da ponude održive i lokalno primenljiv model **multisektorske saradnje**, uz jasno definisane uloge i mere koje lokalna zajednica može da preduzme kako bi obezbedila adekvatnu podršku učenicima u riziku, porodicama i obrazovnom sistemu.

Predlog mera koje se odnose na saradnju OCD i škola u prevenciji osipanja kod učenika i učenica

Formiranje interresorne komisije za prevenciju osipanja učenika u onim jedinicama lokalne samouprave gde je problem osipanja prepoznat

Osnovna uloga interresorne komisije jeste procena potreba ciljne grupe, konkretno učenika, za dodatnom podrškom ([Vodič za interresorne komisije](#)). U ovom konkretnom slučaju, to bi značilo da bi komisija bila osnovana sa ciljem pružanja dodatne podrške učenicima za prevazilaženje fizičkih i socijalnih barijera ka nesmetanom obavljanju aktivnosti od značaja za uključivanje, ali i kompletiranje obrazovnog procesa, što dalje dovodi do ostvarivanja životnih potencijala i potpuno uključivanje i napredovanje u socijalnoj zajednici. U svakodnevnoj praksi, komisija je angažovana za identifikaciju prepreka, izradu preporuka i konkretnih rešenja za prevenciju osipanja učenika iz obrazovnog sistema. Kako je prethodno rečeno, ne postoje ujednačeni faktori rizika koji utiču na osipanje učenika, niti je ono ujednačeno u svim regionima Srbije, zato je važno da komisija bude formirana na lokalnom nivou i da svoje delovanje usmerava lokalnim resursima i u skladu sa lokalnim kontekstom. Ono što je zajedničko svim interresornim komisijama jeste da one budu osnovane kao stalna tela koja će se fokusirati na zastupanje interesa učenika i mladih, ali i lobiranjem u domenu kontinuiranog finansiranja mera podrške. Dalje, zajednička karakteristika komisija jeste da treba da ih čine stalni članovi, tj. predstavnici JLS, škola, Centra za socijalni rad, OCD (koja se bavi učenicima i mladima i zaštitom njihovih prava i interesa, ukoliko na lokalnom nivou ne postoji organizacija koja se bavi ovim pitanjima, moguće je uključiti organizaciju koja se bavi ovom tematikom u sličnom društvenom kontekstu) i lokalne školske uprave.

Na osnovu [Pravilnika o dodatnoj obrazovnoj, zdravstvenoj i socijalnoj podršci detetu i učeniku](#), jedinica lokalne samouprave i obezbeđuje uslove za njen rad.

Nadležnosti JLS u odnosu na interresornu komisiju su:

1. Osnivanje interresorne komisije;
2. Delegira koordinatora komisije iz redoca zaposlenij u JLS;
3. Određuje sedište rada komisije;
4. Obezbeđuje i isplaćuje naknade za rad članova komisije;
5. Obezbeđuje tehničku i logističku podršku za rad komisije;
6. Finansira mere preporučene od strane komisije iz svoje nadležnosti;
7. Obezbeđuje arhiviranje i čuvanje dokumentacije komisije;
8. Prikuplja izveštaje o radu komisije najmanje dva puta godišnje;

Edukacija i jačanje kapaciteta lokalnih aktera

Kontinuirani profesionalni razvoj članova interresorne komisije, ali i ostalih aktera koji su deo različitih sistema, poput obrazovnog ili sistema socijalne zaštite je važan za efikasnu realizaciju mera podrške učenicima u riziku od osipanja. Obezbeđivanjem prilika za edukaciju, informisanje i proširenje znanja i veština svih aktera u zajednici o osipanju učenika, dugoročnim posledicama i faktorima koji doprinose razvoju ovog društvenog fenomena, omogućava se da se obrazovanje i podrška učenicima stavi na agendu zajedničke odgovornosti, čime će otvoriti dodatan prostor za prevenciju i pružanje podrške. U saradnji sa Nacionalnom akademijom za javnu upravu i organizacijama civilnog društva moguće je realizovati obuke koje su namenjene članovima interresorne komisije, zaposlenima u obrazovnom sistemu (nastavnom i stručnom osoblju), Centrima za socijalni rad (stručni radnici koji rade u oblasti zaštite dece i porodice) i predstavnicima JLS. Prema [Zakonu o Nacionalnoj akademiji za javnu upravu](#), ona predstavlja centralnu instituciju sistema stručnog usavršavanja i ima ingerenciju organizacije opštih i posebnih programa obuke za zaposlene u javnoj upravi, sa ciljem sticanja znanja, sposobnosti i kompetencija. Sa druge strane, OCD koje rade u domenu zaštite interesa i prava deteta poseduju ekspertizu o potrebama, postojećim praksama i prostoru za unapređenje mehanizama podrške neophodne za rast i razvoj učenika i njihovo pozicioniranje u ravnopravne članove društvenog života. Uz ekspertsku podršku organizacija civilnog društva, a na osnovu iskustva članova interresorne komisije, stvorili bi se uslovi za pohađanje neke od postojećih obuka Nacionalne akademije za javnu upravu ili za akreditaciju obuke namenjene razvijanju kompetencija za prevenciju osipanja i za rad sa učenicima u riziku od osipanja.

Obuke obuhvaćene ovom merom trebalo bi da:

1. prošire znanja i razviju veštine učesnika za prepoznavanje faktora rizika za osipanje učenika;
2. edukuju učesnike o značaju održive intersektorske saradnje i mogućnostima za njeno uspostavljanje;
3. razviju kompetencije za razvijanje mehanizama podrške učenicima koji su u riziku od osipanja i njihovim porodicama;

Aktivnosti za učenike osnovnih i srednjih škola koji su u riziku od osipanja

Implementacija ove mere može podrazumevati različite neformalne metode obrazovanja i razvijanja svesti, stavova i veština učenika poput interaktivnih, kreativnih i participativnih vannastavnih aktivnosti, različiti oblici umrežavanja učenika, kroz vršnjačke i mentorske grupe ili klubova za učenje, iz različitih škola sa ciljem razmene informacija o značaju obrazovanja. Ovakve mere trebalo bi realizovati sa ciljem razvijanja dodatne motivacije, refleksije i međusobnu povezanost među učenicima. Na osnovu prethodnog iskustva i povratnih informacija od učenika koji su bili deo različitih aktivnosti Beogradske otvorene škole, došlo se do zaključka da učenici osnovnih i srednjih škola vrednuju razmenu iskustava i povezivanje sa vršnjacima iz drugih škola ili gradova. Pokazuju pozitivan stav ka radionicama i ne-tradicionalnim vidovima edukacije, gde se posebno ističu one koje uključuju povezivanje značaja obrazovanja sa nečim što je učenicima blisko, poput sadržaja koji je već deo redovnih školskih kurikuluma. Ovakav pristup omogućava učenicima da dodatno razvijaju kritičko mišljenje i omogućavaju im razvoj samopouzdanja da podele svoje stavova i razmišljanja kroz diskusiju sa vršnjacima. Ova mera dodatno bi omogućila da članovi interresorne komisije, koja je zadužena za monitoring i evaluaciju mera, stekne detaljniji uvid u potrebe učenika, ali i da testira modalitet primene preventivnih mehanizama podrške za rad sa učenicima u riziku od osipanja.

Predložena mera ne koristi samo za osnaživanje učenika i promenu njihovih stavova o značaju obrazovanja, već mogu poslužiti i kao prvi korak u preventivnim merama i koncipiranju strateških instrumenata usmerenih ka učenicima u riziku od osipanja. Rad u manjim vršnjačkim grupama može pružiti direktan uvid u individualne obrazovne, socijalne, ekonomske, emotivne i sve druge potrebe učenika. U cilju pružanja sveobuhvatne podrške učenicima preporučuje se izrada individualizovanih plana podrške, za čiju izradu članovi interresorne komisije, u odnosu na prepoznate prepreke i potrebe, mogu pružiti podršku. Ovi planovi, u zavisnosti od mapiranih potreba mogu obuhvatiti različite vidove podrške poput savetodavnog rada ili psiho-socijalne podrške, mentorstva, fleksibilizaciju pristupa učenju i ocenjivanju, ali i neke vidove namenjene podršci porodici učenika u riziku od osipanja, u skladu sa postojećim resursima i umrežavanjem u zajednici.

Kampanje namenjene uključivanju šire društvene zajednice

Prevenција osipanja učenika iz obrazovnog sistema podrazumeva i aktivno uključivanje šire društvene zajednice kroz kontinuiranu saradnju i podizanje svesti o značaju obrazovanja. U cilju kreiranja podsticajnog okruženja koje vrednuje obrazovanje kao zajedničku vrednost i resurs, preporučuje se organizovanje radionica i savetovališta za roditelje, kao i informativnih kampanja namenjenih široj društvenoj zajednici koje promovišu obrazovanje kao preduslov za lični razvoj i društvenu uključenost mladih. Ove aktivnosti imaju za cilj da osnaže porodice za aktivno učešće u obrazovanju, kroz razumevanje razvojnih potreba učenika i postojeće podrške unutar obrazovnog sistema. Praktično, implementacija bi mogla da uključi različite radionice, posete školama ili institucijama, ulične akcije, izložbe i javne performanse koji promovišu značaj obrazovanja. U ovakve vrste kampanja mogu se uključiti lokalni mediji, bivši učenici i istaknute ličnosti iz lokalne sredine koji svojim primerima mogu inspirisati i pokrenuti zajednicu. Takođe, različiti oblici građanskog okupljanja i participacije, poput Dana otvorenih vrata u školama, Centrima za socijalni rad i drugim ustanovama mogu poslužiti kao prostor za dijalog i predstavljanje konkretnih mera podrške učenicima i obrazovnom sistemu. Kada je u pitanju ovakav vid društvene angažovanosti, važan korak može predstavljati edukacija i uključivanje u aktivnosti neformalne lidere zajednice poput sportskih trenera, omladinskih radnika ili lekara, koji mogu imati ulogu u motivisanju porodica i dece za ostanak u obrazovanju. Takođe, saradnja sa lokalnim kompanijama i poslodavcima može dodatno istaći poruku o važnosti obrazovanja kroz obezbeđivanje informacija o mogućnostima za karijerni razvoj, stipendijama i kao i kroz podršku vannastavnim aktivnostima.

Zaključak

Osipanje učenika iz obrazovnog sistema predstavlja kompleksan i multifaktorski društveni izazov čije posledice prevazilaze granice samog obrazovnog sistema. Njegov uticaj je višestruk i dugoročan, jer direktno doprinosi siromaštvu, socijalnoj isključenosti, nezaposlenosti i društvenoj nejednakosti. U tom smislu, osipanje ne pogađa samo pojedince, već njihove porodice i društvo u celini, jer se obrazovanje potvrđuje kao značajan faktor socijalne mobilnosti, ličnog i društvenog razvoja. Iako je tema osipanja učenika u domaćem kontekstu relativno novijeg datuma, ona se penje na listi prioriteta javnih politika, kako pod uticajem strateških dokumenata Evropske unije, tako i zahvaljujući uvidima i terenskim delovanjem organizacija civilnog društva, koje svojim radom ukazuju na složenost uzroka osipanja učenika, ali i na nedovoljnu efikasnost postojećih mehanizama podrške.

Iako pojedini mehanizmi podrške i prevencije osipanja već formalno postoje, njihova funkcionalnost zavisi od dostupnosti projektnih sredstava ili od ekspertize zaposlenih u institucijama, što ukazuje na potrebu za formulisanjem održivog i integrisanog pristupa problemu osipanja učenika iz obrazovnog sistema. Organizacije civilnog društva pokazale su fleksibilnost u prilagođavanju postojećih modela rada lokalnim potrebama u radu sa učenicima u riziku i njihovim porodicama. Njihovo iskustvo, znanje i metodologija mogu biti značajan resurs u oblikovanju politika prevencije osipanja, naročito uzimajući u obzir njihovu mogućnost da dopru do zajednica koje su van dometa institucionalnih mehanizama. Međutim, projektni karakter njihovih aktivnosti uslovljava da njihovo delovanje bude finansijski i vremenski ograničen.

U ovom kontekstu, predložene mere javne politike fokusirane su na uspostavljanje lokalnih mehanizama, poput interresorne komisije, koji omogućava koordinisano i kontinuirano delovanje svih relevantnih aktera: škola, centra za socijalni rad, lokalne samouprave, OCD i šire zajednice. Ovaj predlog praktične politike identifikuje ključne faktore rizika, sumira institucionalne i van institucionalne mehanizme prevencije i predlaže konkretne mere koje se mogu primeniti u jedinicama lokalne samouprave. Mere su sa namerom postavljene tako da mogu biti dodatno modifikovane i prilagođene raspoloživim resursima jedinice lokalne samouprave. Dodatno, akcenat je stavljen na edukaciju svih relevantnih aktera, čime se stvaraju uslovi za efikasno planiranje i implementaciju preventivnih i zaštitnih mera u slučaju osipanja učenika iz obrazovnog sistema. Posebna komponenta je rad sa samim učenicima kroz neformalne metode obrazovanja koje razvijaju njihove veštine, motivaciju i samopouzdanje, ali i uvođenje individualnih planova podrške koji odgovaraju specifičnim potrebama. Predlog praktične politike takode se osvrće i na širu društvenu zajednicu sa ciljem promene društvene percepcije obrazovanja i stvaranja ambijenta u kome je obrazovanje zajednička odgovornost.

